

Ds Jaco Zuurmond

7 december 2014 – Apostel Thomas Kerk
Lied 433 – Kom tot ons de wereld wacht
Cantatedienst

Gemeente van onze Heer, Jezus Christus,

“Veni Redemptor Gentium” – zo dichtte in ergens in de 4e eeuw de kerkvader bisschop Ambrosius van Milaan. We hebben veel aan Ambrosius te danken. Hij geldt in de kerk als de ontdekker bij uitstek van de kracht van de éénstemmige gemeentezang. Als één der eersten schreef Ambrosius liederen expliciet voor de gemeente. Omdat hij ontdekt had dat juist in het zingen de zanger leert geloven. Een goed lied heeft veel meer invloed dan een preek, zo ontdekte Ambrosius. Want wie zingt geeft niet zo zeer úiting aan haar of zijn geloof, als wel veeleer ‘inning’ – door geloofslideren te zingen maakt de zanger zich het gezongene eigen, wordt het bezongene een deel van jou. Niet jij doet wat met het lied. Het lied doet veeleer wat met jou. Dat was de ontdekking van Ambrosius. En al snel zong heel Italië en heel Gallië¹ zijn liederen.

Veni Redemptor Gentium – Kom, verlosser van de volken – zo dichtte dus deze Ambrosius. Van wie overigens verteld wordt dat hij als baby een keer in de tuin lag te slapen toen er een bijenzwerm aangevlogen kwam. Die zette zich op zijn geopende lippen en vloog zijn mond in en uit – alsof daar een onbekende kostelijke honing verborgen was...

Kom, verlosser van de volken – Het is daarmee met stip het oudste kerstlied dat ons uit de geschiedenis der kerk is overgeleverd. In het huidige liedboek is het te vinden onder nr. 433.

Vervolgens was het Luther die het lied vertaalde, in het Duits: Nun komm, der Heiden Heiland. Luther liet bovendien de melodie iets aanpassen, om deze weer zingbaar te maken voor mensen van zijn tijd. Dat is de melodie zoals we die nog steeds kennen. Een zeer zingbare melodie: de eerste en de laatste regel zijn hetzelfde. En de derde regel is min of meer de tweede achterstevoren. Hoe simpel wil je het hebben?

Een ongekennde rust is het gevolg. Het was hét lied van de eerste advent. En omdat het liedboek van de Evangelische Kirche in Deutschland opent met het kerkelijk jaar was het lied eeuwenlang letterlijk “nummer één”.

Luthers *vertaling* is trouwens minder zingbaar dan de melodie. Luther heeft vooral zijn best gedaan om zo dicht mogelijk bij het Ambrosiaanse origineel te blijven. Omdat het Latijn bondiger is dan het Duits – en omdat in de nieuwe melodie óók nog eens één lettergreep per regel weg viel geeft Luthers vertaling de zanger met regelmaat een gevoel van strompelen:

In Nederland hebben we sinds de 102 gezangen een prachtige vertaling van Jan Willem Schulte Nordholt. Deze vertaling is loopt veel beter dan de vertaling van Luther. Maar de prijs is dat we weer iets verder van het origineel van Ambrosius af zijn gekomen.

Vandaag mag het lied preken. Een goed lied kan immers – zo leerden wij van Ambrosius - zo veel meer dan welke preek ook ooit kan. De preek moet zijn plaats kennen als de cantate klinkt. Straks zal de cantorij een cantate zingen welke onze stadscantor, Mathijs Kraan, speciaal voor onze viering van vandaag heeft geschreven. Het lied mag preken. De cantate mag preken.

Maar misschien helpt het om vooraf toch even samen goed naar het lied te kijken. Want hoe bekend het lied ook is, de tekst is toch bepaald niet gelijk toegankelijk...

In de oerversie – van Ambrosius – lopen twee hoofdmotieven door elkaar. Het eerste motief is het motief van de maagdelijkheid.

¹ Heel Gallië? Er zal vast een kleine nederzetting zijn geweest die moedig weerstand bleef bieden...

*Zwellen gaat de moederschoot
van de maagd, nog rozerood;
zie de deugd waait trots de vaan
God komt in zijn tempel aan.* (Vertaling: Dick Wursten)

Van de vier verzen die Ambrosius oorspronkelijk nog aan dit thema wijdt blijven er bij Luther twee over. En in de vertaling van Schulte Nordholt moet Maria het uiteindelijk met één regel doen – de laatste regel van het eerste vers.

Het beeld van de maagdelijke geboorte is goeddeels verdwenen uit het vocabulaire van de hedendaagse gelovige. Op zich geen punt. Als we daarbij maar niet de waarschuwing van Karl Barth vergeten dat de paradoxale gedachte van een God die mens wordt nog veel moeilijker te begrijpen is dan de paradox van een maagdelijke geboorte...

Hoe ook, in de Nederlandse versie van het lied is van de oorspronkelijke versie alleen het tweede hoofdmotief overgebleven. Dat is het beeld van het licht. Het beeld van de zon. Het kind als de zon. De kribbe als de zonsopgang.

Ambrosius citeert in zijn lied rijkelijk uit het Oude Testament. En dit beeld van de zon heeft hij letterlijk overgenomen uit Psalm 19 – de Psalm die we net zongen.

*De hemel verhaalt van Gods majesteit.
Het uitspansel roemt het werk van zijn handen.
Daar heeft hij een tent opgeslagen voor de zon:
een jonge bruidegom die het bruidsbed verlaat,
een held die vrolijk voortrent op zijn weg.
Aan het ene einde van de hemel komt hij op,
aan het andere einde voltooit hij zijn loop,
niets blijft voor zijn gloed verborgen.*

Daar komt dus die “held” van het tweede vers vandaan – ‘gaat uw weg zoals een held’. Ambrosius past linea recta de Psalm toe op Christus. In feite leggen in het lied van Ambrosius – zeker in de ons overgeleverde verzen – Psalm 19 en het geboorteverhaal van het kind van Kerst elkaar over en weer uit. Het licht van Kerst is de opgaande zon van Psalm 19 – en omgekeerd.

Om dat beeld van licht en zon goed te begrijpen moeten we ons misschien toch even proberen te verplaatsen in de tijd van Ambrosius. Wij moderne mensen weten immers nauwelijks meer wat ‘donker’ is – echt donker. Donker als zinnebeeld kennen we. Met al die vreselijke oorlogen die woeden leven wij in een donkere tijd. Dichterbij: als een topadvocaat een lening sluit bij een topcrimineel... en als vervolgens die topcrimineel die topadvocaat voor de rechter sleept en die rechter geeft de topcrimineel gelijk... dan is dat een duister gebeuren. Maar het echte duister, het echte donker, dat kennen wij niet. De echte ángst voor het donker, kennen wij niet. Donker als groot gevaar is ons eigenlijk onbekend. Als het ons te donker is dan doen wij een lamp aan.

Ambrosius wist zich meer dan wij afhankelijk van de zon, van het licht. “Wachter, hoe ver is de nacht?” – maar je kunt wachten tot je een ons weegt, als die zon niet kómt, dan komt er niets. Die bede ‘kom’, waarmee het lied begint is dan ook werkelijk een smeekbede. Pure afhankelijkheid. Zonder deze komst geen licht. Zonder deze komst geen leven. – U zult het horen in de openingszinnen van de cantate. Eén grote roep: ‘Kom, kom, kom tot ons!’

Dat is de paradox van de Advent. Advent is verwachten – uitzien naar het licht. Maar als het dan komt is het elke keer een wonder. Advent vier je pas echt als je, ondanks alle verwachting, toch weer verrast wordt door dat licht.

Dát is wat Ambrosius en Luther vooral bezingen. De kribbe als eerste teken van een nieuwe dag. Nog echt in de vroegte. Alles slaapt nog. Je wacht er op. En tegelijk zijn die eerste zonnestralen die de hemel kleuren ongekend verrassend. Sóns voel je al bij de eerste stralen van de opgaande zon hoe ongekend prachtig de dag gaat worden.

Dit licht breekt alle duister – zo voel je bij de eerste stralen. Het duister van de wereld. Het duister ook in mijzelf. Dat troebele door elkaar lopen van goed en kwaad. Dit licht kan álles aan. Zelfs de hel... het gaat er dwars door heen. om van de hemel maar niet te spreken. Waar dit licht schijnt – en aan die eerste stralen zie je dat het komt –... waar dit licht schijnt zal voor duistere praktijken geen ruimte meer zijn. Omdat er geen duister meer zal zijn.

Maar dat zijn eigenlijk te grote woorden om uit te spreken. Zulke woorden kan je beter zingen.

9

licht waar voor al het dui - ster zwicht.

Vooraf in het vierde vers gebeurt dat. De sopraan mag het bezingen. Het licht van de kribbe dat straalt... dat wat met jou doet... dat jou vindt, midden in alle duister van de advent, ... en toch... in die nacht blinkt het licht van een kribbe... je ziet het prille opgaan... kwetsbaar, broos... maar ergens besef je... dat dit licht is waarvoor alle duister zwicht. Ineens is daar een glimp van vertrouwen, eendeloos vertrouwen. En net als jij weer aan het denken gaat... net als de sopraan haast weer gaat twijfelen... 'ja, ja'... net als je denkt... nu gaat het toch nog mis... is daar die laatste toon. Zou het dan toch...!

Volgt nog een lofzang. Een haast aarzelende lofzang... In het duister van de Advent ligt de lofzang ons bepaald niet voor op de lippen. Maar nu, geraakt door de vroege stralen van dit eerste licht, durven we het toch aan. Misschien. Dat zal blijken.

We zouden ons overigens wel heel ver van Ambrosius verwijderen als we nu toch weer een koorlied van dit adventslied maken. Daarom nodig ik u uitdrukkelijk uit om deze lofzang als gemeente mee te zingen. Dat kan gewoon uit het liedboek – vers 5. De cantate eindigt met een 'amen'. Dat staat niet in het liedboek. Eigenlijk kan je zo'n 'amen' ook niet voorschrijven. Maar misschien voelt u het aan. Misschien komt het... ook bij u... als vanzelf. Omdat het lied wat met u heeft gedaan. Schroom dan niet om mee te zingen.

...

Lof zij God in't he - mel - rijk, Va - der, Zoon en Geest ge - lijk,

Nu en o - ver - al al - tijd, nu en tot in eeu - wig - heid.

(Langzaam)

A - men.